

Capitolul 1

Introducere

§1. Definiția dreptului internațional public

„Dreptul poate exista doar într-o societate și nu poate exista nicio societate fără un sistem de drept care să reglementeze relațiile dintre membrii săi”¹. Transpunerea acestei afirmații, perfect valabile pentru sistemele de drept intern, asupra dreptului internațional, nu s-a făcut fără dificultate. Există o societate internațională? Dar un drept aplicabil acesteia, în adevăratul sens al cuvântului? Acestea sunt întrebările care au preocupat doctrina dreptului internațional, dar și a filosofiei dreptului sau a sociologiei juridice.

În încercarea de a răspunde acestor întrebări, a fost definită **societatea internațională** ca acea comunitate a statelor suverane care intră în raporturi juridice unele cu altele. Dacă în perioada clasică a dreptului internațional (sec. al XIX-lea și începutul sec. al XX-lea), participarea la societatea internațională era un privilegiu al statelor, în timpurile moderne această societate s-a îmbogățit însă și cu alte elemente: organizațiile internaționale interguvernamentale, organizațiile internaționale nonguvernamentale și chiar individul, ca actor în relațiile internaționale.

Ceea ce este caracteristic societății internaționale este natura sa *poliarhică*, ce vizează repartizarea puterii între diferitele sale componente. Este consecința firească a suveranității și egalității statelor, ca principali membri ai societății internaționale.² Raporturile stabilite între membrii societății internaționale poartă denumirea de relații internaționale, iar normele juridice care guvernează aceste raporturi formează dreptul internațional public.

Dreptul internațional public a fost definit ca „*acel corp de reguli obligatorii din punct de vedere juridic pentru state în relațiile dintre acestea*”³. Un alt autor definește dreptul internațional public pornind de la elementele sale esențiale: „un ansamblu de norme juridice chemate să reglementeze raporturile dintre

¹ James Brierly, **The Law of Nations**, 1963 (apud D.J.Harris, **Cases and Materials on International Law**, 6th Edition, London: Thomson-Sweet & Maxwell, 2004, p. 1).

² A se vedea și Raluca Miga-Bestelîu, **Drept internațional. Introducere în dreptul internațional public**, Ediția a III-a, București, All-Beck, 2003, p. 1.

³ Tim Hillier, **Sourcebook on Public International Law**, London, Cavendish Publishing, 1998, p. 5.

state și celelalte subiecte ale dreptului internațional, norme create de aceste subiecte pe baza acordului lor de voință.”¹

§2. Particularitățile și natura dreptului internațional public

O serie de particularități deosebesc dreptul internațional public de dreptul intern al statelor.

A. *Modul de elaborare a normelor* este prima particularitate a dreptului internațional public. Caracteristică dreptului internațional public este absența unei autorități superioare cu atribuții legislative. Procesul de elaborare a normelor sale este marcat de participarea exclusivă a statelor, care sunt în același timp și beneficiarii normelor adoptate. Dreptul internațional public apare astfel ca un *drept de coordonare*, spre deosebire de dreptul intern al statelor, numit și *drept de subordonare*.

B. *Modul de aplicare a normelor* este și el diferit de cel din dreptul intern, prin aceea că nu există un sistem de autorități ale administrației publice însărcinate cu această aplicare. Din nou, suntem în fața unei suprapuneri a autorilor normei cu cei chemați să o aplice. În dreptul internațional public contemporan, unele organizații internaționale sau organe ale acestora pot fi însărcinate cu anumite competențe privind aplicarea normelor.

C. *Modul de control al respectării normelor*. În această materie nu există, în dreptul internațional public, un sistem judiciar cu competență generală și obligatorie. Controlul respectării normelor de drept internațional ține tot de voința statelor, chiar și în cazul în care competența aparține unor organe jurisdicționale special create în acest scop.

D. *Modul de sancționare a încălcării normelor* este poate cea mai controversată trăsătură a dreptului internațional public, deoarece ea poate pune la îndoială însăși existența sa ca drept. Trăsăturile specifice ale dreptului internațional public, în mod special caracterul său consensual, fac dificilă introducerea de sancțiuni împotriva eventualelor încălcări. De altfel, așa cum s-a remarcat în doctrină, esența dreptului ține mai mult de convingere, de conștiința respectării sale, decât de constrângere. Cu toate acestea, există și sancțiuni specifice dreptului internațional: de exemplu sancțiuni economice, dar și sancțiuni militare, aplicate în cadrul stabilit de Organizația Națiunilor Unite, contramăsuri etc.

E. *Natura consensuală* a dreptului internațional public este principala caracteristică a acestuia. Normele dreptului internațional iau naștere prin acordul de voință al statelor: „regulile de drept obligatorii pentru toate statele sunt emanația propriei lor voințe, liber exprimate, așa cum rezultă aceasta din

¹ Marțian Niciu, **Drept internațional public**, Arad, Servosat, 1997, p. 5.

convenții sau cutume general acceptate ca exprimând principii de drept” (Curtea Permanentă de Justiție Internațională, hotărârea din cauza Lotus, 1927). În dreptul internațional contemporan, acordul de voință al statelor nu are un caracter absolut. El este limitat de existența unor norme de drept internațional devenite inderogabile (*ius cogens*). O altă limită a consimțământului statelor o reprezintă problemele aflate în competența națională exclusivă: organizarea statală internă, organizarea administrativ teritorială, politica de apărare națională etc.

În ceea ce privește natura dreptului internațional ca „drept” sau „ordine juridică”, pornind de la trăsăturile specifice ale acestuia, au fost exprimate mai multe puncte de vedere, în încercarea de a răspunde la întrebarea: este dreptul internațional într-adevăr un „drept pozitiv”?

John Austin, jurist englez din prima jumătate a sec. al XIX-lea, considera dreptul internațional ca un corp de reguli „impropriu numite drept” sau reguli morale impuse de opinia generală a societății internaționale.¹

Mai recent, **Lassa Oppenheim**, pornind de la opinia categorică potrivit căreia caracteristica esențială a dreptului este aceea că poate fi impus prin forța de constrângere a unei autorități suverane, contesta caracterul de drept pozitiv al dreptului internațional.

O opinie mai nuanțată aparține lui **Hans Kelsen**, care, deși pornea de la aceeași premisă: „dreptul este o ordine de constrângere”², ajungea la concluzia că dreptul internațional este într-adevăr „drept pozitiv” deoarece prevede și unele sancțiuni, chiar dacă în societatea internațională – societate prin definiție descentralizată – aplicarea dreptului se realizează de regulă prin auto-impunere (*self-help*).

Răspunsul lui **Gerald Fitzmaurice** este poate cel mai potrivit: „niciun sistem de drept nu depinde exclusiv de existența sancțiunilor. Dacă ar fi așa, nu ar putea fi niciodată impus în practică. Adevăratul temei al autorității dreptului internațional rezidă în faptul că statele care formează societatea internațională îl recunosc ca fiind obligatoriu și, mai mult, ca fiind un sistem care, *ipso facto*, le obligă în calitate de membri ai societății internaționale, independent de voințele lor individuale”³

Sau, după cum se exprima **Raluca Miga-Besteliu**, „este puțin probabil ca statele să elaboreze, în mod consensual, sau să accepte anumite norme de conduită (...) cu intenția de a le încălca.”⁴

¹ În lucrarea *The Province of Jurisprudence Determined*.

² Hans Kelsen, **Principles of International Law**, 1952, p. 5.

³ Gerald Fitzmaurice, *The Foundations of the Authority of International Law and the Problem of Enforcement*, in: **19 Modern Law Review** 1 (1956) (reprodus în D.J.Harris, op. cit., pp. 9-10). A se vedea și Tim Hillier, op. cit., pp. 9-31; H.L.A. Hart, **The Concept of Law**, Second edition, Oxford, Clarendon Press, 1994, pp. 211-237.

⁴ Raluca Miga-Besteliu, op. cit., p. 5.

Așadar, natura dreptului internațional ca ordine juridică nu poate fi atât de ușor contestată. Absența elementului „constrângere” nu este suficientă pentru a lipsi regulile sale de forța dreptului. Așa cum s-a remarcat, de altfel, în doctrină¹, este demonstrat că și în dreptul internațional, ca și în dreptul intern, respectarea dreptului depășește numeric încălcările lui.²

Încă din perioada de formare a dreptului internațional public, au existat, pe lângă normele de drept și uneori înaintea acestora, o serie de alte mijloace de reglementare a relațiilor dintre state. Este vorba despre regulile de curtoazie internațională și de morală (*comity*). O bună parte dintre aceste reguli s-au menținut și în dreptul internațional public contemporan, exprimând solidaritatea, simpatia, bunăvoința în relațiile internaționale (arborarea drapelului, onorurile la drapelul și imnul național al altui stat, unele reguli diplomatice etc.). Aceste norme nu au forță obligatorie și nu antrenează răspunderea internațională a statelor.

§3. Dreptul internațional public și dreptul intern

Doctrina dreptului internațional public a creat o celebră controversă în jurul problemei relației dintre dreptul internațional public și dreptul intern: controversa dintre **monism** și **dualism**. Întrebarea fundamentală de la care a pornit această dezbatere teoretică a fost: există una sau două ordini juridice – internă și internațională?

Potrivit teoriei **moniste**, reprezentate de juriști faimoși ca Hersch Lauterpacht, Lassa Oppenheim, Georges Scelle, Hans Kelsen, dreptul este o structură unitară, instituind o singură ordine normativă, în care dreptul internațional și dreptul intern își ocupă fiecare un loc stabilit. În cadrul acestei ordini, dreptul internațional primează asupra dreptului intern, ca fiind „cel mai bun moderator al relațiilor umane, precum și condiția logică a existenței înseși a statelor și deci a sistemelor de drept intern” (Oppenheim).

Teoria **dualistă** propune ideea existenței a două ordini juridice distincte, având obiecte de reglementare distincte și subiecte distincte: dreptul internațional este un drept al statelor suverane, iar dreptul intern se aplică în interiorul unui stat, cu privire la persoanele aflate sub jurisdicția sa. Distincția dintre cele două ordini are ca efect imposibilitatea ca una din ele să se impună în fața celei de-a doua prin reguli obligatorii.

Alți autori califică dezbaterea monism-dualism ca fiind artificială, deoarece nu există un domeniu comun în care cele două ordini – internă și internațională – să intervină, și deci nu se pune problema primatului uneia sau al

¹ D.J. Harris, op. cit., p. 6.

² Pentru o analiză extrem de subtilă a “relativității normative” în dreptul internațional, a se vedea Prosper Weil, *Towards Relative Normativity in International Law?*, în AJIL, vol. 77, 1983.

alteia asupra celeilalte. Așadar, aceste ordini juridice producând efecte în sfere diferite, fiecare este supremă în sfera sa.¹ Charles Rousseau, mergând pe aceeași logică, a calificat dreptul internațional ca un *drept de coordonare*, care nu presupune abrogarea automată a normelor de drept intern aflate în contradicție cu normele sale.²

În dreptul internațional contemporan și în practica statelor, remarcăm următoarele dezvoltări ale raporturilor dintre dreptul internațional și dreptul intern, care dovedesc tot mai accentuata tendință spre influențare reciprocă a celor două ordini juridice:

a) art. 46 al Convenției de la Viena privind dreptul tratatelor, care prevede că un stat nu se poate prevala de faptul că acordul său la încheierea unui tratat a fost exprimat cu violarea unei dispoziții a dreptului său intern privitoare la competența de a încheia tratate, cu excepția cazului când este vorba despre o violare vădită și a unei dispoziții interne de o importanță fundamentală;

b) conferirea, de către state, de efecte directe în dreptul intern unor tratate internaționale (de exemplu, art. 11 al Constituției României);

c) recunoașterea priorității față de dreptul intern a unor prevederi ale dreptului internațional, în mod special a celor privind drepturile omului (de exemplu, art. 20 al Constituției României).

Aceasta din urmă este, poate, cea mai mare mutație produsă în raporturile dintre dreptul internațional și dreptul intern. Efectele sale sunt remarcabile. În Europa, de exemplu, prin recunoașterea, de către majoritatea statelor membre ale Consiliului Europei, a aplicabilității directe în dreptul lor intern a Convenției Europene a Drepturilor Omului și a jurisprudenței Curții Europene a Drepturilor Omului, a determinat o modificare fundamentală de percepție a raportului dintre dreptul intern și dreptul european al drepturilor omului. O serie de state împotriva cărora Curtea Europeană a pronunțat hotărâri de violare a unor drepturi și-au modificat legislația internă în sensul indicat de jurisprudența Curții. Majoritatea instanțelor interne, inclusiv cele constituționale, sunt tot mai deschise spre coordonarea cu prevederile Convenției și mai ales cu jurisprudența Curții Europene a Drepturilor Omului.

d) crearea unor ordini internaționale *sui generis*, cel mai elocvent exemplu fiind cel al Uniunii Europene, care tinde tot mai mult spre o îmbinare a trăsăturilor unui sistem internațional cu cele ale unui sistem constituțional.

¹ Sir Gerald Fitzmaurice, *The General Principles of International Law Considered from the Standpoint of the Rule of Law*, in: 92 **Hague Recueil** 5, 1957, pp. 70-80.

² A se vedea Ian Brownlie, op. cit., p. 35 și urm.